

---

## **ЗАХИСТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

***Костецький Максим Юрійович,**  
студент 2-го року навчання Факультету правничих наук  
Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

Актуальність даної теми не підлягає жодному сумніву на даному етапі розвитку та реформування української судової системи. Справедливий судовий розгляд є одним з ключових принципів діяльності судової влади як такої. Молода українська правова система ще далека від досконалості, і розгляд практики міжнародних органів є дуже важливим для її вдосконалення. Європейський суд з прав

людини (далі – ЄСПЛ) є міжнародним судовим органом, що діє в сфері міжнародного публічного права, розглядаючи скарги осіб, груп осіб та неурядових організацій проти держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція), а також міждержавні скарги. 23 лютого 2006 р. був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». У ст. 2 цього Закону закріплено, що рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими для виконання Україною. Проте законотворці не обмежилися лише закріпленням обов'язковості рішень ЄСПЛ. У одній із статей також вказується, що суди застосовують при розгляді справ як джерело права Конвенцію, а також практику Європейського суду з прав людини (щодо усіх країн, що ратифікували Конвенцію) [2, ст. 16].

Практика ЄСПЛ щодо порушення ст. 6 Конвенції налічує сотні справ (утому числі і проти України). Сама стаття Конвенції має назву «право на справедливий суд», яка, проте, включає в себе багато різноманітних аспектів, а також різноманітних принципів, що склалися за роки діяльності ЄСПЛ. Ключовими принципами статті 6 є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Ці принципи також є основоположними елементами права на справедливий суд. Проте саме право, закріплене в статті 6 не є абсолютним. ЄСПЛ зазначає, що втручання держави можливе, якщо тільки воно відповідає таким критеріям: втручання повинно бути законним (повинне бути передбаченим у національному законодавстві); втручання держави повинно мати легітимну мету, а також бути необхідним у демократичному суспільстві. Також дуже важливим з точки зору використання практики ЄСПЛ як джерела права є підпадання скарги заявника під Конвенцію. За загальним принципом *ratione materiae* порушене право повинне бути передбачене Конвенцією. Загалом, ЄСПЛ розглядає скарги з цивільних та кримінальних проваджень, проте вони можуть не відповідати відповідним назвам у національному законодавстві. ЄСПЛ може розглядати і скарги, які у національному судовому розгляді іменувалися як адміністративні провадження, та тільки за умови, що розгляд справи є вирішальним для приватного інтересу особи. ЄСПЛ також зауважує, що, в принципі, не має обґрунтування виключенню гарантій ст. 6 для звичайних трудових спорів, тобто спорів, що стосуються заробітної плати, грошової допомоги або схожих прав на грошові виплати, які ґрунтуються на специфічній природі відносин між окремими державними службовцями та державою. Крім того, категорія державних службовців, до яких відносяться заявники, мають право на доступ до суду згідно з національним законодавством [5, п.62]. У своїх рішеннях ЄСПЛ встановив певні межі приватного інтересу. Так, зокрема, у своєму рішенні по справі «Феррозіні проти Італії» ЄСПЛ зазначив, що податки вже не є приватним інтересом особи, оскільки вони за своєю природою з самого початку належали державі, а не перебували у приватній власності. Таким чином можна підкреслити, що компетенція ЄСПЛ закінчується там, де закінчується приватний інтерес особи.

Аналізуючи зміст статті 6 (зокрема ч.1) Конвенції можна зробити висновок, що в ній закріплені такі елементи права на судовий захист, як право на:

- розгляд справи;
- справедливість судового розгляду;
- публічність розгляду справи та проголошення рішення;
- розумний строк розгляду справи;
- розгляд справи судом, встановленим законом;
- незалежність і безсторонність суду.

Важливим аспектом права на справедливий судовий розгляд, що впливає із суті самої статті, є доступ до суду. Ненадання доступу до суду може бути кілька

---

ступеневим. По-перше, доступ до суду може прямо не надаватися, що автоматично становить порушення статті 6 Конвенції. Також, виходячи з практики ЄСПЛ, ненадання доступу до суду може бути непрямим. Зокрема, право на суд, захищене статтею 6, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін [3, п.40]. Це становить собою порушення права на доступ до суду, оскільки весь судовий процес був би ілюзорним і не ніс би ніяких правових наслідків.

Із суті статті 6 також впливає принцип юридичної визначеності. Особа повинна передбачати настання конкретних наслідків внаслідок своєї дії чи бездіяльності. Так, у справі « Трегубенко проти України» ЄСПЛ чітко визначив, що при порушенні принципу юридичної визначеності не може забезпечуватись право на справедливий суд [6, п. 34-35]. У даній справі заступник Голови Верховного Суду України мав повноваження, відповідно до ст. 328 Цивільного процесуального кодексу, вносити подання про перегляд остаточного рішення суду. Застосування такого повноваження часовими межами не обмежувалось, а тому такі судові рішення підлягали скасуванню, що безсумнівно порушувало принцип *res judicata* та юридичної визначеності. Порушення цього ж принципу зафіксував ЄСПЛ і у справі « Совтрансавто-Холдинг проти України». У цій справі постановою від 21 квітня 2000 року Вищий арбітражний суд на основі протесту його Голови скасував всі судові рішення стосовно заявника і відправив справи на новий розгляд в суд першої інстанції. ЄСПЛ зазначає, що право на справедливий суд не може забезпечуватись, якщо у держави є повноваження у будь-який момент відмінити остаточне судове рішення, що відповідно порушує принцип юридичної визначеності [7, п.82]. Саме в результаті таких рішень ЄСПЛ Україна змушена була переглянути своє законодавство для того, щоб попередити потік скарг, що вже було заповонив ЄСПЛ. Саме тому вивчення даного питання є таким важливим. Однією з найбільш важливих функцій, яку виконує ЄСПЛ, - це стимулювання держав-учасниць Конвенції до удосконалення та інтеграції національних законодавств, що у випадку України має ще більше значення, ніж у інших європейських країнах. Разом з виконанням прямої субсидіарної функції до національних судових систем ЄСПЛ стимулює розвиток національного законодавства, що веде до покращення забезпечення прав людини.

Ще одним важливим аспектом права на справедливий суд є розумність строку судового провадження. Аналізуючи практику ЄСПЛ, можна визначити такі складові принципу дотримання розумності строку як складність справи, поведінка заявника у цивільних справах, поведінка державних органів, значущість для заявника. Поняття розумного строку має за свою основу найбільш оптимальний строк, потрібний для вирішення справи, враховуючи вище згадані складові. Застосування принципу розумного строку використовується як для запобігання затягування судового процесу так і для розгляду справи без зайвої поспішності, оскільки це теж може порушити право людини на справедливий суд.

У частинах 2 і 3 статті 6 проголошується принцип, згідно з яким кожна особа вважається невинуватою доти, поки її вину не буде доведено, право обвинуваченої особи мати достатньо часу й можливостей для підготовки свого захисту, право захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника, право викликати свідків та отримувати безкоштовну допомогу перекладача, якщо це необхідно.

Таким чином основні принципи, що впливають із права на справедливий судовий розгляд, створюють важелі юридичного захисту права особи на справедливий суд. Забезпечення державою дотримання усіх цих принципів забезпечує особі право

---

на справедливий суд. Практика ЄСПЛ як джерело права є надзвичайно важливою у світлі сучасного формування судової системи. Стимулююча роль ЄСПЛ забезпечує розвиток національних законодавств. Внаслідок даного процесу відбувається інтеграція правових систем країн Європи, що може стати фундаментом Об'єднаної Європи і зокрема її Конституції.

### Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний переклад, затверджений Міністерством закордонних справ України 27 січня 2006 року – 15 с.
2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р.
3. Справа «Горнсбі проти Греції» (Hornsby v. Greece), від 19 березня 1997 року, Reports of Judgments and Decisions 1997-II.
4. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року.
5. Справа «Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» (Vilho Eskelinen and Others v. Finland) [GC], N 63235/00, ECHR 2007-...).
6. Справа «Трегубенко проти України» від 2 листопада 2004 р.
7. Справа «Совтрансавто-Холдинг проти України» від 25 липня 2002 р.
8. Справа «Меріт проти України» від 30 березня 2004 р.
9. Справа «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р.

*Науковий керівник – Антонович Мирослава Михайлівна, завідувачка кафедри міжнародного права і спеціальних правових наук НаУКМА, Доктор права*